

**OLGA MÜLLEROVÁ: DIALOG A MLUVENÁ ČEŠTINA. VÝBOR Z TEXTŮ
(EDITOŘI: JANA HOFFMANNOVÁ – LUCIE JÍLKOVÁ – PETR KADERKA)**

Praha: NLN s.r.o., 2022, 392 stran

ISBN: 978-80-7422-820-9

Publikace *Dialog a mluvená čeština* je výběrem z textů Olgy Müllerové, významné české lingvistky, zakladatelky výzkumu mluvené (převážně dialogické) češtiny. Olga Müllerová v roce 2022 oslavila osmdesáté narozeniny, a po celou dobu svého významného lingvistického působení soustředila zájem právě na výzkum dialogu v celé šíři jeho pojetí. Lingvistického nadání Olgy Müllerové si všimli již její učitelé na gymnáziu v Příbrami, za jejichž podpory započala na přelomu 50. a 60. let studium češtiny a ruštiny na Filozofické fakultě UK. Během studijních let se setkala s celou řadou významných pedagogů (z bohemistů to byl např. Karel Hausenblas), kteří ovlivnili její budoucí badatelské zaměření. V následujících letech se nepřestala intenzivně věnovat ani pedagogické činnosti, učila na několika českých univerzitách a stala se spoluautorkou řady učebnic (s. 7–12). Olga Müllerová vydala monografie *Komunikativní složky výstavby dialogického textu* (1979) a *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba* (1994), řada děl vyšla v součinnosti s Janou Hoffmannovou, například *Kapitoly o dialogu* (1994) nebo *Jak vedeme dialog s institucemi* (2000).

Vydání knihy *Dialog a mluvená čeština* (2022) je přehledně rozděleno do pěti oddílů, jejichž čtenářská přívětivost by mohla, jak doufají editoři Jana Hoffmanová, Lucie Jílková a Petr Kaderka, přilákat pozornost zejména mladých zájemců o mluvenou češtinu a mluvenou komunikaci v různých situacích. V prvním oddílu je rozebráno pojetí dialogu, klasifikace dialogů, principy strukturace dialogů, dialogický text, tematická výstavba nepřipravených mluvených dialogických projevů. Autorka zde vymezuje pojem/termín dialog dvojím způsobem. Jedním je pojetí dialogu dle Bachtina (1973, 1980), kde se rozlišuje dvojí dialogičnost promluvy, dialogičnost vnější a vnitřní, jež prostupují všechny významové i výrazové roviny promluvy a jsou potenciálně přítomny v jednotkách různých významových rovin, počínaje slovem (s. 17). Druhým pojetím je dialog jako kompoziční komunikační forma, již se jako první u nás zabýval Mukařovský (1948) (s. 17). Pozornost je věnována zvláště telefonickým rozhovorům, jejichž analýza z hlediska řečového jednání je demonstrována na množství příkladů. Müllerová na ukázkách vysvětluje dynamiku telefonických rozhovorů a zmiňuje, že v důsledku chybějícího vizuálního kontaktu je pro vzájemné porozumění úspěšnost komunikace zajištěna především prostředky jazykovými. Značnou váhu mají rovněž i prostředky zvukové. Jako druhý výrazný rys jazykové stránky telefonních rozhovorů jsou udávány poměrně krátké repliky (s. 58–59). Oddíl je zakončen zevrubným pojednáním mluveného a psaného vypravování. Deset respondentů ve věku 16–25 let stručně vyprávělo svůj první výrazný zážitek z dětství, a to nejprve ústně a poté písemně. U tří osob byl zvolen i opačný postup, ale ukázalo se, že mluvená forma příliš kopíruje tu psanou. Rovněž zde jsou uvedeny příklady, jimiž jsou znázorněny rozdíly v textové a syntaktické výstavbě (s. 92–94).

Druhý oddíl je věnován dialogu z hlediska účastníků, jejich vztahů a záměrů. V podkapitole *Dialog a konflikt* Müllerová objasňuje, že konfliktnost je vlastností každého dialogu, dialog je už vlastně sám svou podstatou potenciálním konfliktem. Smysl

dialogické komunikace je dle Olgy Müllerové v tom, že účastníci prosazují vlastní pozice, požadavky a vše interpretují na individuálním pozadí; z toho pak vznikají konfliktní situace (s. 104). V podkapitole *Dialog s muži a ženami — rozdíly a shody* analyzuje typické rysy konverzace a dochází k závěru, že ženy se vyjadřují jasně, užívají slova citově zabarvená, zdrobněliny, frazeologismy, přísloví. Příklady berou většinou z rodinného života, popř. z módy a jiných ženských zájmů. Oproti tomu v promluvách mužů není vstřícnost, kooperace a empatie výrazným rysem interakce s tazatelkou. Soustředí se na co nejpřesnější prezentaci vlastních názorů, usilují o objektivní, neosobní pohled, neustále argumentují, vyvozují, abstrahují, zobecňují (s. 133). V rámci dvou kapitol je pozornost věnována dialogu v instituci zdravotnictví, a to kompromisům v komunikaci mezi lékařem a pacientem a řeči v ordinaci dětského lékaře. Zejména potom v komunikaci mezi lékařem a dětským pacientem je kladen důraz na získání si důvěry dětského pacienta, čemuž odpovídají pro komunikaci zvolené strategie (s. 158). Jako největší problém komunikace lékaře s pacientem je udáváno užívání odborných termínů v rozhovoru odborníka s laikem (s. 159–163). Druhý oddíl uzavírají podkapitoly *Nedorozumění v dialogu a Smích jako výraz spolupráce a konfliktu v dialogické komunikaci*. Smích autorka dělí na pozitivní a negativní, negativní smích definuje jako jízlivý, křečovitý, pohrdavý, studený, trpký a nesouhlasný. Na rozdíl od smíchu pozitivního nepřináší úlevu (s. 174–179).

Ve studiích Olgy Müllerové se často objevovala také syntaktická témata, což je demonstrováno ve třetím oddílu, jenž se zabývá syntaxí mluvených dialogů a kontaktních prostředků. Jedna ze zde publikovaných studií se věnuje výskytu slova *no* v českých textech prostě sdělovacího stylu. Slovo *no* nemá lexikální význam a nelze ho jednoznačně zařadit k některému ze slovních druhů. Přesto nebo možná právě proto patří k nejfrekventovanějším slovům v českých primárně mluvených projevech, náležejících mezi hlavní reprezentanty prostě sdělovacího (hovorového, běžně mluveného) stylu (s. 230). V monologu umožňuje nebo usnadňuje slovo *no* mluvčímu navázat na to, co už řekl, nebo signalizovat (hodnotící) vztah k tomu, co pronesl (s. 231). Müllerová zdůrazňuje, že slovo *no* je vlastně zbytečné, zároveň však nezbytné. Vypovídá o způsobech komunikace, o vztazích mezi mluvčími, o vztazích mluvčího k tématu atp., ale vypovídá nepochybně i o systémových vlastnostech češtiny (s. 235).

Předposlední, čtvrtý, oddíl pojednává o komunikačních situacích a žánrech mluvených projevů. Jedním z dlouhodobých badatelských zájmů Müllerové je právě mluvený projev. Toto téma zde prostupuje napříč podkapitolami *Charakteristické rysy řeči příslušníků nejstarší generace (vzpomínky na mládí)*, *Mše jako dialog*, *Neformálnost komunikace ve veřejných projevech* a doplňuje již výše zmíněnou podkapitolu *Komunikace mezi lékařem a dětským pacientem* o podkapitolu *Řeč dospělých v komunikaci s dětmi*. Při komunikaci mezi rodičem a dítětem se autorka zaměřila na řeč cílenou na dítě. Studie vychází z nahrávek rozhovoru jedné maminky s jejím dítětem, jemuž ve zkoumané době bylo dva a půl, tři a pět let. Nejspecifičtější byla řeč matky v prvním ze analyzovaných období (s. 298). Kapitolu uzavírá pojednání o funkci dialogických textů ve výuce češtiny a jejich repertoár. Müllerová zde vychází z dvoudílné cvičebnice *Dialog v hodinách češtiny 1: Cvičebnice mluveného projevu pro žáky 3.-5. ročníku* autorského kolektivu (Müllerová — Hoffmanová — Schneiderová, 1996) a domnívá se, že děti jsou často podceňovány, zejména jde-li o slovní zásobu, slova abstraktní a termíny z různých

ných oborů. Jako řešení nabízí práci s dialogickými texty, které mohou studenti sami vytvářet, analyzovat a číst (s. 306–310).

Celý výbor z textů poté uzavírá závěrečný pátý oddíl, jenž se věnuje dialogu v médiích. Müllerová pro účely analýzy v průběhu devadesátých let sesbírala televizní a rozhlasové nahrávky. Na pestré škále přeepsaných dialogů demonstruje problémy vedení dialogu v televizi, úlohy moderátora v rozhlasovém vysílání a styl rozhlasového dialogu s hostem. Stručná zmínka patří i nespisovnosti v rozhlasovém vysílání. Müllerová upozorňuje na rozdíly, jež jsou na první poslech patrné mezi stanicemi reprezentujícími Český rozhlas a rozhlasovými stanicemi soukromými. Tento rozdíl lze stručně charakterizovat jako solidnost, vážnost, vědomí reprezentace důležité instituce, snahu o objektivitu a ctění tradic. Oproti tomu stanice soukromé se vyznačují svou neformálností a důvěrností styku s posluchači a nepodléhají žádným oficiálním normám. Vysílání stanic Českého rozhlasu je charakterizováno jako převážně spisovné, spíše citově neutrální se snahou o dobrý kultivovaný jazykový projev. Projevy soukromých stanic uplatňují ve svém jazykovém kódu střídání spisovných a nespisovných výrazů v rámci výpovědi, eventuálně střídání spisovné a nespisovné češtiny podle programových bloků (s. 352–353). Knihu završuje kompletní bibliografie Olgy Müllerové za léta 1965–2020, jež byla sestavena Alenou Nejedlou a Janou Papcunovou.

Dílo Olgy Müllerové je uceleným přehledem její publikační činnosti, jednotlivá témata jsou prezentována přehledně a napsána s lehkostí. Čtenářské přívětivosti napomáhá obsáhlé množství příkladů, prepisů rozhovorů a nevšednost vybraných témat. Jak už bylo zmíněno výše, editoři si od knihy slibují přilákání pozornosti mladých zájemců o mluvenou češtinu a komunikaci (s. 12). Tato kniha má vše potřebné k tomu, aby mohl být tento záměr beze zbytku naplněn.

LITERATURA

BACHTIN, M. M. (1980): *Román jako dialog*.

Přeložila Daniela Hodrová. Praha: Odeon.

HOFFMANNOVÁ, J. — MÜLLEROVÁ, O. (1994):

Kapitoly o dialogu. Praha: Pansofia.

MUKAŘOVSKÝ, J. (1948): Dialog a monolog. In:

J. Mukařovský, *Kapitoly z české poetiky*, I. Praha:

Svoboda, s. 129–154.

MÜLLEROVÁ, O. — HOFFMANNOVÁ, J. —

SCHNEIDEROVÁ, E. (1996): *Dialog v hodinách*

češtiny. Praha: Pansofia.

MÜLLEROVÁ, O. — HOFFMANNOVÁ, J. (2000):

Jak vedeme dialog s institucemi. Praha:

Academia.

MÜLLEROVÁ, O. (1979): *Komunikativní složky*

výstavby dialogického textu. Praha: Univerzita

Karlova.

MÜLLEROVÁ, O. (1994): *Mluvený text a jeho*

syntaktická výstavba. Praha: Academia.

Sára Zelená | Ústav českého jazyka a teorie kultury,

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

ORCID ID: 0009-0007-9039-3192

E-mail: sarus.zelena@gmail.com